

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 40.

V torek 3. oktobra 1854.

III. tečaj.

Ljudske šole na Koroškem.

(Po časopisu: „der österr. Schulbote.“)

Leta 1853 je bilo na Koroškem vsih vkup 271 ljudskih šol. Med timi so bile 4 šole glavne, 263 trivialne in 4 dekliške. Zastran jezika, v katerem se je podučevalo, je bilo 203 nemških, 18 slovenskih in 50 nemško-slovenskih šol. Raven teh je še bilo 248 nedelskih in 5 obertniških šol. Število ljudskih šol to leto ni narastlo, nedelske šole so se za 4 pomnožile. Vsolanih vasi je bilo 2565, in nevšolanih 513, otrok za šolo vgodnih 31,217, med kterimi je jih 22,405 v šolo hodilo.

Okrajnih šolskih nadglednikov je bilo 24, dušnih pastirjev, ob enem tudi farnih šolskih nadglednikov 336, katehetov 290, učiteljev 298, podučiteljev 49, šolskih pripravnikov 7 duhovnega in 26 svetovnega stana.

Kar obiskovanje ljudskih šol zadene, se more reči, da so otroci leta 1853 pridnejše v šolo hodili; vendar je še šterti del za šolo zrele mladine ostal brez šolskega nauka. Koroška dežela je gorata, in vsakdo ve, da toraj poti težavni branijo, da veliko otrok pri vsej dobri volji v šolo hoditi ne more. Ali zakaj da v nekterih krajih otroci v šolo hoditi ne morejo, pride iz tega, da pri nekterih farah — ljudske šole manjka. Pa tudi to je hvalno opomniti treba, da v taci krajih duhovni pastirji v nedelah, včasih tudi druge dni nekaj otrok okolj sebe sbirajo in jih učijo ne samo keršanski nauk, temuč tudi brati, pisati in računati.

Od vsih krajev se slišijo veseli glasi, da ljudje čedaljebolj spoznavajo, kako dobre in potrebne da so šole in da jih

spoštujejo in obrajtajo. Duhovni okrajni šolski nadgledniki kažejo, da jim šole res pri sercu ležijo, in so vneti za šole. Oni spoznavajo, da je šola tista blaga njiva, kjer se v mlade serca seje božje seme keršanskegu nauka in lepega zaderžanja. Zategavoljo podpirajo ljudske učitelje, kolikor je moč, s besedo in djanjem, in pri vsakej priložnosti, posebno pri skušnjah in učiteljskih shodih opominjajo, da bi naj učitelji živo ljubezen nosili do šole in šolske mladine. Da! več je taci dehantov, kateri se morejo po pravici šteti med posebne prijatele in podpornike ljudskih šol.

Da se pa ljudske šole tako veselo razvijajo, zlasti da se ljudje keršanski nauk bolje učijo, k temu pripomagujejo dušni pastirji kot farni šolski nadgledniki in kateheti. Posebno veseli človeka viditi mlajše duhovnike, kako da gorijo za šolo. Oni pridno keršanski nauk deržijo, pa tudi drugih šolskih predmetov ne zanemarjajo; podpirajo, pomagajo, kažejo, vodijo, kolikor in kjer je treba. Za vse to pa ne iščejo družega plačila, kakor to, da spolnujejo božjo voljo in skerbijo za časno in večno srečo ljube nadepolne mladine.

Tudi učitelji in podučitelj spoznavljajo, kako visok in imeniten, da je njih stan. Veliko je jih pridnih in zvestih, ki spolnujejo svoje težke in svete dolžnosti. Oni ne pozabijo, da se učitelj nikoli ni izučil, zato v omiki napredujejo in vse sile napenjajo, ljubo mladino lepo podučevati in odgojevati. Zategavoljo radi prebirajo dobre in pripravne knjige in se veselo shajajo pri učiteljskih shodih.

Ravno tako si pa tudi sosesčine, posebno kjer se modri in pobožni predstojniki, prav marno prizadevajo, da bi se šola in šolski nauk zboljšal, da bi se otroci več naučili, in tam, kjer je učitel pravi in iskren mož, tudi ne pozabijo, da je vsak delavec svojega plačila vreden; radi in veseli dajejo, kar učitelju gre, in če vidijo, da je pičlo, še poverhu kej pridajejo.

Ogledalo pridnih otrok.

III. Jožek.

Na prijaznem homcu, ne dalječ od terdnjave H— je stala pred letmi revna, pa snažna bajtica, obdana z sadonosnim

drevjem. Prebival je tu noter reven, pa silno pobožen mož. Žena njegova, desiravno revna, kakor on, vendar zastran posebne brumnosti dalječ okol čislana, se je bla že zdavnej preselila na boljše domovje unkraj groba. — Zapustila mu je bla troje otrok, zalih fantov, zmed katerih je bil eden še o mater-nem življenju, in drugi kmalo po njih smerti v vojake vzet. Nar mlajši, Jožek po imenu, pa še ni premogel sladkega imena „mati“ izrečiti, ko so mu oni odmerli. Le tolko se je vedel še o njih spomniti, da so ga jokajoči oče na rokah k njih pogrebu nesli.

Kakor je pobožnih staršev navada, so dobri oče skerbeli, kakor svoja dva starejša sina, tudi Jožeka zrediti k pobožnemu in brunemu življenju, ker so dobro vedeli, da to je edini zaklad, ki mu ga na zemlji preskerbeti in zapustiti zamorejo. Odmenili so mu bli scer po njih smerti tudi bajtico, al kakor sem že zgoraj rekel, je bla taista revna in verh tega je blo še precej dolga na nji, ktereга oče o pičem zaslužku, o slabih letinah in o mnogih drugih nesrečah pri nar boljšej volj poplačati niso bli v stanu. Pod skerbnim vodstvom ljubijočega očeta je Jožek že v zgodni mladosti razodeval, da ima veselje do vsega dobrega. Rad je z očetom molil, rad jim tudi, kol-kor so njegove telesne zmožnosti pripustile, pri domačem delu kaj pomagal, v vsem obnašanju pak posebno ljubezen do njih razodeval. Z posebnim veseljem je šel tudi včasih v bližno vas k gospod fajmoštru, kateri so ga zastran njegove priljud-nosti prav radi imeli in ga tudi enkolko brati in pisati podučevali. Od časa, kar se je bil Jožek dobro brati navadil, je donášal od gospod fajmoštra vedno podučne knjige domu, iz katerih je na večer, posebno o zimi, očetu kaj predbral, čez kar sta še potem se pomenkovala, mnogo dobrih naukov z tega pridobila in tako mnogo prijetnih ur preživela. Da bi ble očetu okolšine dopustile, poslati Jožeka v bližno mesto v šolo, gotovo bil bi postal on izversten učenec in enkrat gotovo tudi visok gospod, ali žalibog, zadolžena bajtica, mala njivica in vertiček, enkolko sadja in ena kozica je blo vse njih premo-ženje; z mnogim trudom so komaj tolko zaslužili, da so od

dolga obresti plačevati in se pičlo in težavno od pridelka živiti zamogli. Željel je sicer Jožek sam od ene strani prav serčno, se kaj več naučiti, ali videl je od druge strani golo nemogočnost, se od doma oddaljiti. Kdo bi bil potem za očeta, katerih glava se je vidoma belila in katerih so moči od dne do dne bolj zapuščale, kaj poskerbel, kdo jim pri delu kaj pomagal? Od bratov, ki sta se v daljnih deželah znajdla, ni blo nobenega glasu, in ni se vedelo, ali sta živa ali mrtva; oče so mnogokrat zdihnili: oh Bog ve, kje sta, težko jih bom kdaj več videl! —

Naš Jožek tedaj vidši, da mu je od Boga naloga odmenjena, polahkati očetu življenje in skerbeti zanje na njih stare dni, je, kolkorbolj so njegove telesne moči rastle, tolkobilj tudi pridno pri opravljanju domačih del pomagal; naučil se je bil tudi jerbašce plesti, z čimur si je marsikaki krajcarček prislužil. Preživel je tako na strani ljubega očeta mladostne leta v tihem miru in nedolžni zadovoljnosti, ne pečaje se za družega, kakor za domače dela in opravila; prislužil si je bil že nekaj denarcov, z kterimi je hotel z časom dolge poplačati. —

Med takimi okolštinami nastopi Jožek 18. leto; bil je postal čverst visok fant, rudečega okroglega lica in gibčnega života. Vsako delo mu je šlo kaj ročno od rok, in že so oče mislili, da zdaj se bodo enkrat oddahnili od svojih težav; pa, motili so se. Kervava vojska se začne in kmalo eden za drugim dospeta lista, da sta starejša sina storila na vojski žalostno smert, ali kakor se bolj prav reče, vmerla na postelji slave. Pa ni blo to še nar večje hudo. Tudi Jožeka zdaj vabijo v vojake. —

Slabotni oče ob palčici gredo v bližnje mesto k gosposki, prosit da bi bil Jožek, njih edina podpora, oprost en od vojaške službe. Vslišana je bla zaenbart njih prošnja, ker se je vedelo, da so že dva sina žertovali domovini. — Ali vojska čezdalje širerazteguje svoje smertonosne perute, deželapotrebuje silnih moči, vnovič skličujeje fante skupaj in med mnogimi drugimi postane tudi naš Jožek — vojak!

Kakor ojster meč je presunilo to serce Jožeka, kolkobilj

pa še serce ljubijočega očeta, ki so v tako malem času zgubili svoje tri sinove, in zdaj pod milim Bogom nikogar niso imeli, na kar bi se v svoji starosti nasloniti zamogli. Britka, prebritka je bla ločitev Jožeka, ki je v terdnjavi ostati moral, od serčnoljubega očeta, ki so z kervijočim sercom sami tavali proti domači bajtici. Edina tolažba jima je bla, da bosta za en pot blizo skupaj, in se večkrat videti in eden drugega tolažiti zamogla. —

Jožek je zvesto opravljal težko službo in dolžnosti svojega novega stana, in da bi mu zastran ljubega očeta ne blo, bi ne bil mnogo maral, ker so ga zastran njegove pridnosti in priljudnosti vsi predstojniki radi imeli. Ali vse drugače je blo doma. Oče, stari in slabotni, ki že poprej skoraj nič več delati niso mogli, so zdaj od tolike žalosti popolnoma onemogli. Njivica in vertič sta ostala neobdelana, tedaj tudi pridelka ni blo. Bajtica, ktero je Jožek pridno strojil, je bla zanemarjena. Dokler je blo kaj krajcarčkov, ki jih je bil Jožek prihranil, so se oče še kumerno preživeli, na zadnje pa so že morali tudi kozico, od ktere so še kak požirk mleka dobili, prodati. Zdaj tudi dolžniki pritegnejo in terdo tirjajo plačilo. Kam so hočejo v tolki stiski stari mož obrniti; vse jim je blo vzeto in clo zadnje dobro, bajtica, se jim obeta zdaj prodati, če dolga, ali saj obrestov, ne plačajo. — Vsi žalostni in otožni vzamejo neko jutro plačico v roke, in se napotijo do Jožeka v terdnjavo. Milo in z solznim očesom mu tožijo svoje težave, in mu povedo, da če v malih dneh dolga ali obrestov ne plačajo, jim bo bajtica od nemilih dolžnikov prodana. Kolko je Jožekovo serce, ki je očeta tako močno ljubilo, o pripovedovanju tega občutilo, pač ni zapopisati, vse bi bil rajše prestal, kakor slišal tako nemile glase; serčno rad bi bil pomagal, ali z čim? Kaj bo vbogi vojak dal, ki sam komaj tolko ima, da živi. Premišljeval je Jožek dolgo sem in tje, ali kaj hasne premišljevati, ker vidi, da nikakor pomagati nemore. Lepo pa je očeta tolažil in jih zagotavlja, da Bog svojih ne zapusti, tudi enkolko vmiril. Postregel jim je bil z svojim kosilcom, ki si ga je od lastnih ust odtergal in jih potem, še vedno z tolaživnimi bese-

dami krepčaje, precej dalječ zvonaj terdnjave spremil. Pri nekem križu se ločita, oče gredo proti domu, Jožek pak v globokih mislih proti terdnjavi! —

(Dalje drugi pot.)

Jesénska pesem.

Narava je zaspala,
Ni solnce več gorkó;
Je zeljše ovenelo,
Več rožce ne cvetó.

Že listje je odpadlo,
Čelavo je drevó,
Narava je zaspala:
Več ptičce ne pojó.

Žalujejo potoki,
Tak žalostno žurčé,
Veselja zapuščene
Zdihujejo meje.

In gojzdi vsi rujavi
Zgubili so svoj kras;
Okoli vse žaluje,
Ker hudi tare mraz.

V oblačilu prejšnjem
Le jela še stoji,
Kot nade žar leskéči,
In nas obveseli.

J. E.

Morska goba.

Vsakemu je znana morska goba, s katero s table zbrisujemo, kar smo napisali. Že v naj starejših časih so jo rabili in do naj novejših časov niso vedili, kaj da je. Dolgo so se prirodoznanci prepirali, ali je rastlina ali žival in veči del se je zedinil v tem, da jo štejejo med živali, postavlja je jo na naj nižjo stopnjo živalstva.

Morskih gob je okoli petdeset različnih sort. Nahajajo se v sredozemnem morju, pa tudi v drugih morjih, ki v toplem ali mernem pasu naše zemlje ležijo. Čim dalje proti severu ali jugu, manj jih je in slabejši so. Naj lepše se dobijo v gerškem morju, v Arhipelagu, kjer jih je okoli mnogih otokov sila veliko. Tamošnji prebivavci se večidel s tim živé, da gobe nabirajo. Te morske živali visijo na skalah, kakor pri-raščene, na dnu morja ali na bregu kakega otoka. Najti se dajo na takih krajih, ki so bolj mirni, kjer morski toki ne-

majo velike sile in kamor valovi močno ne bijejo. Na ladjah podajo se nabiravci na morje in skušeno oko dobro vidi skozi morje, kje da so dobiti. Na vervi, na katero je težek kamen privezan, se spusté doli in scer s kamnom vred zato, da berzeje na dno pridejo. Zakaj več ko dve minuti težko kdo zamore ostati pod vodo, ker mu sape zmanjka. Kedar hoče zopet na zrak priti, začne z vervjo majati in tovarši ga urno potegnejo iz vode. Veče gobe se le težko dajo od skal in pečevja ločiti, zato morajo nekterokrat trije, štiri nabiravci po eno posebno lepo gobo v morje skočiti, ali pa eden večkrat zaporedoma.

Naj lepša goba in naj bolj cenjena je ta, ki je bolj svitle barve, blede, čista, mehka in lahka in ktera ima le male luknjice. Rabi se za brisanje, snaženje in vmivanje, zato se tudi v nemškem Badeschwamm imenuje. Prej so jo tudi močno rabili kakor dobro zdravilo, vendar zdaj se malokdaj žgana ali pa sirova v lekarnicah potrebuje. J. St.

Listonoša.

* Iz Borovljan na Koroškem nam piše gosp. J. C.: Po dokončani šolski skušnji sem se v Gorico podal, toraj ne morem molčati; grede sem veliko, veliko lepega od šol slišal in vidil. Podal sem se od Borovljan čez Ljubel na Bohinj; tamkaj sem videl grozno veliko in lepo poslopje. Na moje prašanje: kdo tukaj stanuje, mi je blo rečeno to je nova *Bisterska šola*; z rokami sem skepel in nisem se mogel dovolj čuditi. Učitelj je srečen, preserčen, sicer mlad gospod ali ima glavo na pravem kraju, tudi ljudi so pravili, da ga spoštujejo, je tudi dober orglar in pevec, kar je tudi res; slišal sem ga peti, ko je pevce učil. Nek petošolec z Ljublane se mi je tamkaj prav dopadel. Vsako vižico od cerkvenih pesem Riharjevih mi je zapel in priporočeval, posebno od Marije je jih kaj veliko znal. Nisem se mogel skoraj ločiti od njega, tudi je prav lepo orglal, veliko, veliko vižic sem si od njega zapisal. Naj ga imenujem, *Jarša* je. Blizo Ljublane je doma. Od Bistrice sem se podal čez Bačo na *Podberdo* kamor sem

ravno k šolski skušnji naletel. Neki duhovnik uče tamkaj mladino, škoda, da jih ne morem imenovati, ker so otročiči tako dobro znali. Tudi v *Kanali* sem gredě skušnjo slišal.

Gospod *Kolorič*, šolski pomagavec, so kaj hvalevredni gospodič, njih otročiči so jako dobro se odrezovali, in poslednič tako milo zapeli zvonikarjevo, da so marsiktere solze tekle. Starišev je blo silno veliko pri tej skušnji, kakor tudi drugih gospodov, in veliko daril se jo razdelilo.

Tudi v *Gorici* sem pri nekterih skušnjah pričujoč bil. Tamkaj sem slišal moža, od katerega pravijo, da mu je Bog preveč dal, ta je gospod *Pfajfer*, kateri tudi za svoj trud nobenega plačila ne išče. Naravoslovje in tehniko je izpraševal, mladina mu je izverstno odgovarjala. Tudi sem slišal še hvaliti učitelje *Toman-a*, *Pibernik-a*, katera imata slovensko-nemško šole in gospod kateheta *Mercina*, kateri se tudi z petjem veliko trudijo. Slišal sem skušnjo tudi v *Kobaridu*; tam jo v drugem razredu prav po Slovensko dekajo, da je veselje poslušati, tudi v cerkvi sem slišal milo petje od majhinih deklet. Že večkrat sem bil v *Kobaridu*, ali petje v cerkvi mi nikoli ni dopadlo, ali zdaj vsakega popotnika mika in vabi. Prepričal sem se, da gosp. učitelj *Vodopivec* se silno, silno trudijo. Škoda, da šols. pomagavca ne morem pohvaliti, pa se mu ne more zameriti, ker še nobene šolske pripravnice vidil ni. V *Borcu* je pa v šoli še po nemško: ta šola pa tudi poterdjuje Jezusove besede: Kar človek seje, to bode tudi žel.

Drobtinčica.

* Za učiteljsko hranilnico se je spet nabralo:

Prenos	108 fl. 20 kr.
Obresti od 100 fl. danih v državni zajem	1 " 35 "
Dosadašnji dobiček za prodane knjige: „Beiträge itd.	70 " 54 "

Vkupno: 180 fl. 49 kr.

Čast. gg. učitelji! poslušajte; to se nabira za vas, — to ima blagi namen, vam enmalo pod ramo seči. Kaj pa vi k temu rečete: Roke križema deržite in molčite. Sam si pomagaj, in Bog ti bo pomagal! —

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.